

HERRI-MAILAKO JARDUNAZ

JON SARASUA

Bertsolaritza definitzeko era asko ezagutu ditugu gure inguruan: jolasa dela, jokia dela, kirola dela, literatura dela. Xabier Amurizak, denak batuz, dibertsioa azpimarratzen du *Hitzaren Kirol Nazionala* liburuan. Hauek ukatu gabe, ni bertsolaritzatik barik bertsoetik abiatuko nintzateke. Bertsoa *komunikatzeko formula* bat da niretzat. Denboran zehar Euskal Herrian arrazoi eta kasualitateen bidez finkatu den formula simple bat: hitzak era jakin batean neurtu eta errimatuz kantatzea. Sortu, seguru asko dibertsiorako sortuko zen. Beste hipotesi batzuk ere egon daitezke, baina kontua da, gero formula hori zertarako erabili den.

Formula hau, bere ezaugarriengatik, edo besterik gabe ohizko berbaz besteko formula bat delako, hainbat gauzatarako

erabili da historian zehar: istorioak kontatu eta gordetzeko, dibertitzeko, kritika soziala egiteko, etab. Batzuetan literaturara hurbil daiteke, besteetan kirola izan daiteke. Garrantzitsuena da formula hori leku eta funtzio askotara molda daitekeela ikustea. Hitza denez, hitz inprobisatua eta beti berria, oso malgua edo bersatila da. Eta nire galdera hau da: gaur egun zertarako erabiltzen da formula hau? Erantzuna nahiko zabala da: koadriletan dibertimendu informal gisa, otorduostetako jolas gisa, errito sozialetan (hiletetan, mitinetan...) osagai gisa, eskola formaletako ikasgai gisa, bertso-eskoletan langai gisa, jaietako ekitaldi gisa, espektakulu ordaindu gisa, konpetizio gisa...

Guzti hau bat-batekoari dagokionez. Idatzizkoa oraingoz aparte utziko dugu, beste atal beterako.

Bat-bateko bertsogintza agertzen den gune eta era desberdinak ikusita iruditzen zait alferrikako eztabaida dela bertsolaritza joko, jolas edo literatura gisa definitzen hasia. Bertsoaren formula oso zeregin desberdinetara moldatzen da. Eta moldatuko da, bizi bada. Esan nahi dut, agian hurrengo hamarkadan publizitateak bertsolaritza deskubrituko duela eta iragarkiak egiteko ere erabiliko dela, jendeari inpaktoa egiten diolako eta memorian gelditzen delako. Kasu konkretu honetan bertsoa ez da izango ez kirol, ez literatura.

Azken aldian ikuskizun-mailan dago bertsolaritza indartsuen eta, hemen ere, era eta formaltasun-maila desberdinak hartzen ditu: otorduostetako jardunak, jaietako plaza libreak, beste ekitaldien barneko saioak, gaiak emandako jaialdiak, txapelketak, komunikabideak...

Gune desberdin guzti horietan, ikuskizun-mailakoetan eta besteetan, aldagai-pila bat aldatzen da: tokia, formaltasun-maila, entzule-kopurua, bitarteko teknikoen beharra, gaien modalitatea, bertso-motak, bertsolari-kopurua eta mota, etab. Nik azken hau aztertu nahi nuke lan honetan: bertsolarien banaketa.

BANAKETAREN ARAZOA

Aspaldi honetan bertsolaritzan zerbaitek kexua sortu badu, bertsolarien banaketa izan da. Batzuk gehiegi dabilzala, denontzako lekurik ez dagoela, bertsolari asko bazterten dela... Ber-

tsolari-talde osoa zirkuitoan ibilarazteko ahaleginak ez dira falta izan. Artaldekeria bazterten duten iritziak ere badira. Kontua da, bertsolaritza hazten ari den honetan bertsolarien banaketa problematikoa dela.

Hainbat jenderengan dagoen arrenkura honen erakusgarri dira Bertsolari Elkartearen Gipuzkoako Batzordean gai hau bereziki tratatzeko bilera zabalak egin izana, «Hitzetik hortzera» programan bertsolarien banaketak sortu dituen ohar eta eztabaidak, eta abar. Erakusgarri izan liteke *Bertsolari* aldizkariaren lehenengo alean bertsolaritza utzi duten sei bertsolarirekin egindako erreportaia ere. Zergatik utzi duten galdera aidera botatzen denean ondorengo arrazoiak agertzen dira: berauen premiarik ez duela bertsolaritzak ohartu direla diote batzuek; plaza gutxi batzuk eginez prestatuta, puntuan egotea, oso zaila dela; erdizka ibiltzekotan ez ibilita hobe dela; bertsolaritzak ez duela beraien militantziaren premiarik aurrera jarraitzeko; egin behar den lanari etekin gehiago ez ateratzekotan ez duela merezi ahaleginak...

Gipuzkoako Batzordean egindako saioetan ere irteera zaileko arazoa ageri da: mailak, promozioa, antolatzaileen aukerarako eskubidea, bertsolarien nahia... Gauza asko nahasten dira. Nire ustez gaia errotik planteatu gabe zaila da korapilo hori konpontzea. Nolanahi ere, nire lan honen helburua ez da hainbeste horko arazo guztiak konpontzea, bertsolaritzaren esparru lokalaren posibilitateak aldarrikatzea baizik.

Esan dezadan, beraz, hasteko, nire iritzian kategorien araberako mailaketa baino gehiago esparruaren araberakoa egin behar dela, bertso-jardunaren esparruak bereizi behar direla.

KIROLETAKO ADIBIDEA

Interesgarria da beste jarduera batzuetan mailaketaren kontua nola egiten den ikustea. Kiroletan, banaketa eta mailaketa esparru geografikoaren tamainaren arabera egiten da gehienbat: lokala, eskualdekoa, probintziakoa, nazionala. Berez sortutako eskema honetan, maila bakoitzak du bere logika eta bere zentzua. Nazio-mailako futbolari izateak bere logika eta zentzua duen bezala, bere logika eta zentzua du herriko futbol-taldekoa izateak. Baita auzoko edo ikastolako jubeniletako tal-

dekoa izateak ere. Esparru bakoitzean bilatzen eta lortzen da futbolaren gozamina eta futbol-ikuskitza, bere neurrian.

Maila hauek lotuta daude elkarrekin. Eskoletako taldeek hornitzen dituzte herrikoak, eta herrikoek nazio-mailakoak. Oinarriak birsortzen du elitea, baina ez da hori bere funtzio nagusia. Alegia, eskoletako eta herriko futbol-taldeen helburua ez dela Real Sociedadarako jokalaria sortzea, baizik eta futboleko jokalaria. Aldi berean, goi-mailako liga beti izango da behetuen ispilu, gozagarri eta eredu imitagarri. Baina ez beti jomuga.

Zer gertatzen da bertsolaritzan? Nazio-mailakoa puztuta dagoela eta dena harrapatzen duela. Edo agian hobeto alde-rantziz esanda: herri-mailako jardunak ez duela funtzionatzen. Nazio-mailako bertsolari izateak ez bestek ez duela zentzurik dirudi. Bertso-eskolan hasi berri den edozein ume edo aurreratutako edozein gazteren jomuga logiko bakartzat hori hartzen dela sumatzen ari naiz. Ez dago tartekorik. Herriko futbol-taldean futbolari izateak inori ez dio ilusiorik egiten.

Eta jakina, ezinezkoa da. Gipuzkoako txapelketara azaldu ziren zienten erdi bat bertsolarientzat lekurik ez dago nazio-mailako elitean. Eta ez da sekula egongo. Absurdua da beti gurari horren egotea eta bertsolari-mordoa frustratu antzean ikustea. Gauza bera, edo larriagoa, gerta daiteke eskolarteko mailetatik datozen dozenaka gaztetxo eta gazterekin. Lan honetako ideia nagusia hau da: goian aipatutako guztientzat bertso-tan egiteko espazioa badagoela. Errealean urtero 20 bat jokari egoten direla profesional, baina futboleko gozatu eta gozara nahi dutenek lekua badutela. Gero Errealera nor joan nahi duen eta nor joango den, hori ikusiko da.

INGURUARI LOTZEAREN GARRANTZIA

Bertsolaritzak beste ikuskizun guztietatik nabarmentzen duen zerbait badauka, testuinguruarekiko lotura da. Esan liteke jendaurreko jardun guztietan eragiten duela testuinguruak (kantaldietan, antzerkian, kirolean...). Baina bertsolaritzan, testuinguruarekiko lotura da jardunaren muina bera. Horren arabera aldatzen dira gaiak, doinuak, baita bertso bakoitzeko hitz, esaldi eta ateraldiak ere. Bertsolariak unero ber-

tsoa testuinguruaren informazioa kontuan hartuta kantatzen du. Askotan (gai-jartzailerik ez dagoen kasu eta mota guztietan) testuingurua bera delako gai, eta gai-jartzaileak jarritako gaia guztiz imajinarioa denean ere, entzulegoaren, gunearen eta unearen arabera kantatzen delako.

Izan ere, bertsolaritzaren bereizgarrietako bat da, (bereizgarri funtsezkoa Xabier Amurizaren iritziz), artearen bi uneen batasuna. Amurizaren hitzetan, arte gehienetan sorkuntza eta interpretazioa bi unetan ematen dira.

«Kantari batek adibidez, lehenengo une batean sortu egiten du. Une hori bakarrean egiten du. (...). Bigarren unean, denboraz eta tokiz oso urrun eta berezirik, jendearen aurrean interpretatzen du. Hona, ordea, bertsolaritzan bi une hauek bat bera direla, alegia sortzea eta interpretatzea era batera egiten direla. Sortzen ari den une bera da interpretatzen ari dena».

Eta azken esaldiari beste buelta bat bilatuz esango nuke unea bera ari dela interpretatzen. Bertsolaritza unero inguruari atxikia izatearekin lotua dago Amurizak adierazten duen ezaugarri hau. Gai hau sakonago aztertzekoa eta ñabartzekoa da, baina bego horretan, ondoren esan behar dudanaren lagungarri.

Ondorengo atalean egingo dudan bezala, herri eta eskualde-mailako bertsolaritza aldarrikatzen badut, ez da kirolaren mailaketa mimetismoz kopiatzeagatik, ezta bertsolarien banaketaren arazo korapilatsua konpontzeko gogoagatik ere. Da, uste dudalako bertsolaritzaren ezaugarriekin lotuta dagoela herri-mailako jarduna. Uste dudalako ingurunearekiko lotura duen jardun hau herri eta eskualde-mailako bertsolaritzari bete-betean dagokiola. Uste dudalako eta, neurri batean, bizi izan dudalako.

KASU BAT

Herri-mailako bertsolaritza aurrera eramateko era taldea da. Herri-mailan bakarrik eta isolatuta dagoen bertsolari batek nekez egin ditzake ondoren aipatuko ditudan ekintzak.

Taldearena ez dut inbentibatik atera. Gaur egun bertso-e s-kola gisa ezagutzen ditugun asko, bertsolari-taldeak dira azken finean, edo izateko ahalbidea dute. Adibidetzat, gaizki samar funtzionatzen duen talde bat jarriko dut, gure Leinzko taldea.

Gure taldea, Almengo Eskola gisa ezagututakoaren inguruan ibilitako 4-5 bertsolari gaztek, noizbehinka hurbiltzen diren zaletu batzuek, eta ikasten ari diren 4-5 neskek osatzen dugu. Izenik ez badugu ere, praktikan Leinzko bertso-taldea garelako esan daiteke, gehienetan Arrasateko AEDko lokaletan biltzen bagara ere, bailarako jendea baikara. Aipa ditzadan egin edo egiten ditugun ekintzak:

- Ostiral-gauetan bildu, geronen artean bertsotan egiteko.
 - Inguruko auzoetatik deitzen ditugunean, libre daudenak kantura joan.
 - Bailara inguruko hainbat ekintza sozialetako bertsolarien papera bete (hileta, mitin, inauguraketa...).
 - Inguruko egun berezi batzuetan geure montajea egin. Santamasetan, urtero baserritar jantzita, asto bati megafonia erantsi eta herriko trikitilari-taldearekin batera koplatan joaten gara kalez kale. Inauterietan ere mozorrotuta gure koplak montajetxoak egin izan dugu.
 - Bertso-afariak, bailaran kartel bidez bertsozaleak gonbidatuta, geure artean edo bertsolari gonbidatu bat ekarriz.
 - Eskatzen dizkiguten bertso idatziak egin, foiletotarako, presoentzat, jaietako programetarako, heriotzetarako, hainbat ekintzetarako.
 - Bertso-paperak. Esperientzia gisa «Inglesarenak» izenburuarekin bailarako arazo bati buruzko bertso-paperak egin genituen eta paperean eta zintan grabaturik (gitarrarekin) zabaldu genituen bailarako tabernetan eta eskoletan. Gero jaialdi batean entzuleei kantarazi genizkien.
 - Leinzko Txapelketa, Desafioa eta Jaialdi-Omenaldia antolatzen dugu urtero, bailarako bertsolari helduekin.
 - Aretxabaletako eta Arrasateko urteroko bertso-saioen aukeraketa, gaiak eta abar eramaten ditugu.
 - Arrasateko Trikitilari taldea, Abesbatza, txalapartariak eta Dantza Taldearekin elkarlanean kantu-ikuskizun txikiak egin genuen.
 - Bertso-paperak egin eta musikarekin zinta bat argitaratzeko proiektuak aurrera samar erabili ditugu, oraingoz gauzatu gabe.
- Aipa dezadan antolakuntza aldetik beti desastre ibili garelako, eta saltsa ezberdinetako peregilak izanik zail egiten zaigula

erregulartasunez biltzea. Honekin esan nahi dut, erregulartasun eta antolakuntza apur batekin, buruan pasa izan ditugun beste hauek ere honez gero eginak behar genituela:

- Bertso Taldea Kultur Talde gisa ofizialdu, diru-laguntzak ganoraz eskatzeko. Orain ere badugu kutxa bat, nahiko dirurekin, materiala eta abar erosteko, baina geldirik.

- Materialez hornitu. Liburutegi eta zintategi bat egin. Megafonia txiki bat erosi, zenbait afaritarako, geure kontura egiten ditugun ekintzetarako, mikrofonotik kantatzen ikasteko... Baita grabagailua ere, geure grabaketak egiteko, musikarekin, etab.

- Gu baino gazteagoi edo eskolatatik datozei erakusteko egitura finkoago bat antolatu, irakasleari ordainduta.

- Egia esan, denbora eta gogoarekin, buruan pasa zaizkigun (eta inoiz edo behin praktikara eraman izan ditugun) ahalbideak infinitoak dira: beste bertso-taldeekin afari-desafioak antolatu, bertso-komikia egin, gauzak grabatu, saio esperimentalak egin... Bertso-jolas berriak eta esperimentuak egiteko gune aproposa da erregulartasunez elkartzen den taldea.

Taldeko 4-5 bertsolari finkoenen artean, bada herriko-bailarako jardun honetaz gain Euskal Herri mailan asko dabilenik. Bada zerbait dabilenik, baita gutxi dabilenik ere. Bada, eta hau garrantzitsua da, herriko bailarako jardunari lehentasuna ematen dionik ere, nazio-mailako jardunaren aurrean, une batean eskaria izanda ere.

HERRIKO BERTSO-TALDEA

Adibide txapuzero samarra jarri badut ere, Herriko Bertso Talde baten ahalbideak benetan zabalak dira.

- Taldeko bertsogintza bete. Entrenamendua, gozamina.

- Bertsolari eta bertsozaleentzat afariak.

- Inguruko ekintza espontaneo edo prestatuetan parte hartu. Eta auzo-jai, bazkari, omenaldi, ekitaldi publikoetan... kantatu.

- Bertso-paperen mundu osoa jorratu, herrian eraginez.

- Gogoaren arabera, goiko adibidean aipatutako ekintzak eta beste mila montatu. (Baita bertso-saioak antolatu edo bilatu ere bailarako txokoetan, jendea benetan kantatzeko egarritz grabado badago).

Nik uste dut, bertsotan egin nahi duen batek bere lekua hor daukala. Baina hau ez dut proposatzen bertsolariaren ikuspegitik ona delako bakarrik. Baita entzulearen edo bertsolaritzaren ikuspegitik ere. Herrietako jardunak funtzionatzea baita bertsolaritza osasuntsu dagoen seinale. Herrietakoa baita oinarriko bertsolaritza.

MAILAKETARENAK

Gogor samarra egin dakioke zenbaiti aurreko pasartean esan dudana bezala «hor dauka bere lekua» esatea. Hor dauka bere lekua, esan nahi nuen bai, futbolari izateko, herriko futbolari. Nire herrian, futbolariak, harro ibiltzen dira kalean. Herriko pilotariak ere bai. Bertsolariak ere ez du zertan frustratuta egonik nazio-mailakoa ez delako.

Baina, jakina, nazio-mailako jarduna ere hor dago, hori berritu egiten da, eta ahal eta nahi duenak horra iritsi behar du. Horra iristeko bidean ere, herrietako jardunetik pasa behar du. (Eta, berriro diot, herrietako jarduna ez dudala ikusten elitea sortzeko funtzioan, baizik eta bere baitan duela zentzurik handiena, bertsolaritzaren berezko zentzua). Baina elitearen sorrerarako ere, hau da biderik logikoena.

Eskolarteko mailetatik datozen ehundaka gaztetxok, beren bertsolari-izatea gauzatzeko Herriko Taldean dute lekua. Pixkanaka-pixkanaka, eta nazio-mailako ekitaldien gorabeherek suposatzen duten traumarik gabe, ikasiz eta protagonismoa hartuz joango dira taldean. Herriko jardun horretan ikusten da nor dagoen esparru zabalagotan ibiltzeko moduan. Norberak ikusiko du bere ahalmena eta gogoa noraino doan, eta besteek ikusiko dute noiz den bat aurrera bultzatzekoa.

Nik uste dut, oso ondo dabilen bertsolari bat sortzen denean, handik edo hemendik marmarra sortzen dela. Nolanahi ere, badakit hor arazoak daudela, eta elitea sortzeko unean dauden bide guztiak —txapelketak, hedabideak, etab.— herriko jardunak ez ditu konponduko. Herriko jardunak egingo duena denei jarduteko aukerak ematea da. Jardun diharduenaren berri jendeak izaten du, eta gutxiegi badu, izateko moduak bilatuko dira. Baina orain arte problema bestea izan da, jarduteko espaziorik eza. Herriko jardunak espazio hori zabal-

tzen du. Konbentzituta nago, espazio hori zabaltzeak elitearen elikadura (zein polita gelditzen den) hobetuko duela.

KONPARTIMENTUARENAK

Azalpenean hala uler badaiteke ere, maila hauek ezin dira hartu konpartimentu estanko gisa. Bertsolaritzan errealitatea askoz malguagoa da eta askotan mailak elkarrekin lotuta daude.

Batetik, une batean elitea osatzen duten bertsolari batzuek beren herriko jardunean ere badihardute, baita taldeetan ere. Tarteko esparruak ere badaude neurri batean, eskualde edo probintzi mailakoak, nahiz eta gehienbat (eta gero eta gehiago seguraski) nazio-mailako logikak agindu.

Herrietako taldeetan dabiltzanek ere, gehienbat herriko jardunean ibili arren, beti egiten dituzte tarteka nazio-mailako ekitaldiak. Eta, azkenik, herri-mailako jardunean inoiz nahasten dira nazio-mailako kanpoko bertsolariak, afarietan, gonbidapenez, etab.

Zorionez bertsolaritza ez da zeharo jarduera formalizatua. Baina horrek ez du esan nahi esparruak eta mailak ez daudenik. Egon badaude, baina nahasiak. Eta nahasmendu horrek, kalterik handiena behekoei egiten die, ez eliteari. Orain indarrean dagoen mailaketa-eza nahasiarekin nazio-mailako eliteak ia espazio guztiak harrapatzen baititu. Edo, bestela esanda, gainerakoek ia ez baitute espaziorik.

Lan honek proposatzen duen banaketa esparru geografikoaren arabera da. Goian esan dudan bezala, ez da banaketa erradikala, ez dira konpartimentu zurrinak, baina argi edukitzea komeni da hala ere. Nik uste dut Euskal Herrian esparru sozial naturalak herria, eskualdea eta nazioa direla (askoz gutxiago probintzia, azken aldian batzuek asko azpimarratzen badute ere), eta bertso-gintzak ere esparru hauei erantzunez egituratu behar duela.

BERTSO-ESKOLA

Herriko edo eskualdeko jarduna biltzeko eta bultzatzeko era bat bertso-talde gisa ulertutako bertso-eskola izan daiteke. Hau da, biak batean.

Bertso-taldeak, elkartu, entrenatu, gozatu eta ekintzak egi-teaz gain, besteei erakustea hartuko luke bere gain. Horrek, noski, minimoki egituratzea eskatzen du, diru-laguntzak eta abar bideratzeko. Ikasketa eta jarduna elkartzea da kontua. Ikastola eta eskoletatik aparte bereziki bertsoa landu nahi duten gaztetxoek nahiz herriko jende gazte eta helduak, herriko edo eskualdeko bertso-eskolan dute beren lekua. Maisuarekiko ikasketaz gain, ekintzetan parte hartuko du. Balio eta nahi duena pixkanaka-pixkanaka dinamika horretan sartuko da, taldea indartuz.

Era horretarako bertso-eskola bat, *erreferentzi puntu* bat da udalarentzat, jai-batzordearentzat, beste taldeentzat, jendearentzat. Lokala eta diru-laguntzak ditu, ekintzen arabera. Materiala (tartean megafonia propioa) lortzeko ahalbidea zabalik dauka. Eta bere nukleoaren ekimenaren arabera, tabernetan saioak antolatuko ditu, kassetak aterako ditu, bertso-paperrak egingo ditu, eta abar luze edo labur bat.

Aurreren doan taldeko beteranoen eta ikasketa-prozesuan daudenen arteko loturak zailtasun batzuk aurkez ditzake, baina askori irudituko zaiona baino errazagoa dela uste dut nik. Gure esperientzia laburrean behintzat iruditu zaigu mailen arteko lotura oso malgua dela. Gure artean nazio-mailan dabil-tzan bertsolariak eta 16 urteko neska-taldetxoak bertso-afarietan elkarrekin nahasteko problema handirik ez dugu izan. Ezta beste hainbat ekintzatan ere, nahiz eta batzuetan batzuek gehiago parte hartu eta besteetan inguruan ibili. Jardunak erakusten du kontu hori nola eraman.

Era honetako bertso-eskola batek talde eta maila ezberdina-k sortzen ditu bere baitan. Agian talde bakoitzak bere dinamika eramango du, batzuk asteko egun batean bilduko dira, besteak bestean, batzuek inguruko saio nagusietan parte hartuko dute, beste talde batek gutxiagotan... Baina elkarrekiko lotura garrantzitsua da, batzuek besteengandik ikasteko, talde-zentzua izateko, eta gainera, ekintza askotan kopuru handia ona delako (denon afarietan, jaietako kaleko ekintzetan...).

DIRUARENAK

Herri-mailako jardunaren parte bat bertso-saio formalek osatzen dute. Formala esaten dudanean esan nahi dut, ez dela

taldeko entrenamendu bat edo taldeak berak antolatutako bertso-afari, montaje edo jai-ekintza bat. Kanpoko norbaitek publikoan antolatutako bertso-saio edo ekitaldi sozialez ari naiz. Uste dut hauetako asko kubritzea herri-mailako bertsolariei dagokiela, nahiz eta beste batzuetan antolatzaileek nazio-mailakoei deitu nahikoa diru daukatelako eta dagoen onena nahi dutelako.

Herri-mailako bertso-saio formaletan ordainketaren kontuak malgua izan behar duela uste dut. Asko doakoak izango dira eta besteak antolatzaileen ahalbideetara egokituak. Honen arrazoiak uste dut nahiko argiak direla. Batetik, herrietako saio formal hauen antolatzaileek gehienetan ez dute ahalbiderik izaten asko ordaintzeko eta askotan ezer ordaintzeko ere ez (herriko euskara-taldeak, AEKk, presoen alde...). Bestetik, zentzugabekoa da nazio-mailako diru-kobratetaren logikan sartzea, besteak beste logika horretan sartuz gero diru berdinatik antolatzaileek nahiago dutelako nazio-mailakoak ekarri. Gainera herri-mailako jardunari ez dagokio diru-logika hori arrazoi askorengatik.

Herriko bertsolari baten edo bertso-eskolako gazte baten motibazioa bere gogo eta trebetasunari zentzua eta irtenbidea ematea da. Bertsolari izatearen alizientea non dago, taldean bilduz kantatu, bertso afariak egin, bertso-paperak atera eta inguruko guneetan parte hartzean ala ez dakit non kantatu eta 20.000 pezeta etxeratzean? Futbolearen galdera honek ez dauka zentzurik. Bietan baitu alizientea futbolak, herriko futbolari izatean eta Errealean milioiak kobratzean. Bertsotan ere ez luke zentzurik behar, baina ikaragarritzko despistea ikusten dut zenbaitengan, baita gazteengan ere.

Hona zer dioen Josu Arriolak *Bertsolari* aldizkarian, bertsoa utzi zueneko arrazoiak eta ingurunea azaltzen ari denean:

«Plazara ez irteteko hitza emanda hasi ginen Lopategirekin bertsolaritza lantzen. Izugarri ondo pasatzen genuen. Plazan kantatzera animatu gintuen Lopategik. Ez kobratzeko hitza eman genion elkarriz ondoren. Piskanaka handik edo hementik zerbait kobratzen hasi ginen eta orduan denon kajara botatzen hasi ginen afari edo antzeko gauzetan gastatzeko. Denborarekin ordea bakoitzak bere saioa kobratzen bukatu genuen eta koadrila guztia apurtu zen. Plaza batera diruagatik bakarrik joatea ez da bidea.»

Beharbada ez da zuzen-zuzen herriko jardunaz ari, baina nolabait filosofia bat agertzen du. Aukera bat da, zerbait kobratzen denean, dena edo zati bat talderako uztea. Ez da aukera bakarra. Kontua da, aukera hau edo beste bat hartu (jasotakoa norberetzat izatea), herri-mailako bertsolaritzan diruaren gaia nazio-mailako logikarekin ezin dela konpondu.

DUINTASUNARENAK

Diruaren kontuan nahiko argia izan naiz, baina horrek ez dio duintasunik kendu behar herri-mailako saio formalari. Orain arte honetan oso makal ibili bagara ere, herri-mailako saio formaletan duintasun-baldintza minimoak eskatu behar ditu bertsolariak. Honetan ere nazio-mailan baino malguxeagoa izan liteke (antolatzaileek bitarteko gutxiago ohi dutelako, eta batzuetan guttiz saio formalak ere ez direlako), baina dudarik gabe orain arte izan dena baino exigentzi maila altuagoa izan behar du bertsolariak zenbait gauzatan herri-mailan ere.

Duintasun minimoa eskatu behar da kantatzerakoan jendeak izan dezakeen arreta-baldintzetan, unearen egokitasunean, soinu-baldintzetan, ikus-baldintzetan, eta abarretan. Herriko jardunean muga hauek gainditzea errazagoa denez, bertsolariak ikusi behar du noiz dagoen lekuz kanpo, noiz ari den paper dekoratibo hutsa betetzen eta noiz ez dagoen baldintzarik bertso-komunikazio bat lortzeko. Hor, lehenik geure artean eta gero antolatzaile eta publikoaren baitan, duintasunaren ideia sartu behar da.

Egia da bertsoa edozein egoera eta testuingurutara moldatzen dela beste ikuskizunak ez bezala. Egoera xelebreetan kantatzen dugu norbere kabuz, norberak nahi duenean (nahi bada leiho batetik, autobusean edo arbola batetik zintzilik). Baina norbaitek eskatutako saioa denean ez dago zertan babuarena egiten ibili, bertsoa edonola bota daitekeela eta. Azkenean, edozein baldintzatan kantatzeak egiten denari duintasuna kentzen baitio antolatzailearen beraren aurrean, entzuleen aurrean, eta, pixkanaka-pixkanaka, baita bertsolariaren beraren aurrean ere.

Noizean behin ezetz esatean galdu litekeena oso gutxi da eta saio guztiak komunikazio egokia lortzeko baldintzetan egitean

irabazten dena berriz, asko. Horretan, beharbada une honetan bertsolaritza baino arrakasta gutxiago duten jarduera asko, gu baino askoz zorrotzagoak eta argiagoak dira. Arazo hau nazio-mailako jardunean ere makal dago, baina herri-mailakoan ere argi eduki behar da.

BERTSO-PAPERAK

Bertso-paperen gaia une honetako bertsolaritzaren «asignatura pendiente» bat da. Azken aldian egin diren mahain-guru, artikulua eta abarretan bertso-paperen noraeza aipatu izan da. Hau bera nahiko gai bada ponentzia oso bat baino gehiago idazteko. Nik, bertso-paperei leku majoa ikusten diet hain zuzen ere lan honetako gaian, hau da, herriko jardunean.

Baina hori azaltzera iristeko, has nadin bertso-paperen ingurunea apur bat jorrazetik. Bertso-paperen garrantzia azpimarratzeko orduan ere Xabier Amurizaren iritzietara joko dugu. Bertsoaren tradizioan bi adar daudela dio Amurizak, bat-batekoa eta jarria, bata bestea bezain garrantzitsua, eta beharbada, bigarrena garrantzitsuagoa. Gauza jakina da garai bateko bertsolari tradizionalak adar biak lantzen zituztela. Eta gainera tradizio modura gelditzen dena, batez ere bertso jarriak direla. Bat-bateko bertsoak oso gutxi dira bertsolaritzaren tradizioaren gorputzean. Eredu eta mitoztat ditugun bertsolari handi askok bat-batean nola egiten zuten ere ez dakigu ia.

Gainera, bertso jarriak izan dira beti bat-bateko bertsogintzaren aitzindari. Bertso jarriek markatzen dute bidea, berrikuntza. Amurizaren hitzetan:

«Bertso jarriak bat-batekoak baino aurrerago joatea normala da. Zerbaitegatik dira jarriak eta landuagoak. Bertso jarririk gabe, bat-bateko bertsolaritza ere asko txirotuko litzateke.»

Ondorio argietara iristen da Xabier Amuriza:

«Bertsolaritzak bere osotasunean iraungo badu, bertso jarrien tradizioa nola edo hala berritu eta indartu beharra dago. (...) Bertsolaritza bikoitza da eta bikoiztasun horri tinko eutsi behar zaio. Adarretan bikoitz, enborrean bakoitz.»

EGUNGO EGOERA

Garbi dago Xabier Amurizak aipatzen duen bikoiztasun hori gaur egun nahiko ahul dagoela. Nolanahi ere, gaurko egoeraren azterketatxo bat egiteko, bat-bateko ez diren bertso guztiak zaku berean sartu gabe bereizketa bat egingo nuke nik: alde batetik, *bertso-paperak* direnak eta bestetik, soilik *bertso elaboratuak* edo *jarriak* direnak.

- *Bertso jarriak*. Bertso idatziak dira baina bertso-paper sorta baten kopuru eta koherentziara iristen ez direnak. Hainbat funtzio eta soporte ezberdinetan agertzen diren bertso solteak, bakarrak, pareak edo hiru-laukoak. Orintxe edozein lekutan agertzen da bertso jarri bat: norbait zoriontzeko egiten denetik hasi eta jaietako programetaraino. Bi multzo egin daitezke hala ere:

- Hedabideetakoak: irrati eta egunkarietan agertzen diren bertso jarriak.
- Beste funtzio lagungarrian egiten diren bertso jarriak. Hauek ez dute hainbesteko hedapena lortzen, baina zerrenda amaigabea da: argitalpenak, liburu-sarrerak, ezkontza-gonbidapenak, hiletak... gaur egungo bertsolariak badakite zenbat gauza ezberdinetarako egin behar izan dituzten bertso jarriak.

- *Bertso-paperak* Honek beste tradizio bat du eta gauza konkretuagoa da. Bertso-kopuru minimo bat behar izaten duen sorta koherente bat da.

Une honetan, bi multzo hauen egoera oso desberdina da. Bertso elaboratu edo jarriak inoiz baino ugariago agertzen direla esango nuke, beharbada bat-batekoaren egoera indartsuaren ondorioz. Baina, egia esan, bertso hauek ez dute gehiegizko aportaziorik egiten. Izatekotan hedabideetan zabaltzen diren bertso solteek dute horrelako hedapen finkoa eta jorrazteko alor interesgarria.

Bertso-paperen alorra, berriz, aski gutxitua ikusten da:

- Ia erabat lehiaketetarako idazten dira. Lehiaketako epai-mahaiari begira idazten dira eta oso gutxik ikusten dute argia.
- Lehiaketa hauetako argitalpen urri batzuk izaten dira.
- Bertso-paperen libururen bat edo beste ateratzen da.

- Diskaren bat edo beste ere atera da bertso-paperekin.
- Prentsa idatzian argitaratu izan dira bertso-paperak (*Argia*-n, *Egin*-en...) baina azken joera beheranzkoa da prentsan (bertso jarrien mesedetan).
- Aipatutako euskarrietatik aparte oso gutxitan agertzen dira.

Bertso-paperen kasuan egoera antzerakoa da nazio-mailan eta herri-mailan.

ZERGATIK BAI

Garai bateko funtzio sozialik ez du betetzen gaur egungo bertso-paperak, hori argi dago. Bai funtzio informatiboa eta bai irizizkoa ere, maila batean, hedabideek betetzen dute.

Hala ere, gaur egungo norabide bakarreko informazio zaparradaren erdian, bertso-paperek (beste gauza askoren artean) balukete beren toki propioa:

- Ironiaren erabilera.
- Gertutasunezko komunikazioa, kritika, iritzia, umorea.
- Aurreko biak alderdi ludikoarekin lotzea, batez ere kantatua den einean.

Hiru alderdi hauen beharrak iraganeko gauza zergatik izan behar duen oraindik inork ez digu esplikatu.

Neurri batean bat-bateko bertsogintzak betetzen ditu goian aipatutako hiru gauza horiek. Bat-bateko bertsoa leku guztietan dago eta jendearentzat erosoagoa eta erakarriagoa da. Gainera, bat-batekoa, gero eta jarriagoa da, gai batzuk aurretik esatearen ohitura hori tarteko dela. Bertsotarako gaituenak bat-bateko bertsogintzan murgilduta daude, beren onenak hor ematen dituzte eta ez dira idatzia lantzerantz dedikatzen.

Baina nire ustez bat-batekoak ez ditu bertso-paperen ahalbideak estaltzen. Bat-batekoek ezin dezakete bete bertso-paperek bete lezaketena:

- Gai, iritzi edo kritika baten tratamendu bukatua.
- Idatzizkoak posible egiten duen kalitate-maila (teknikan, hizkuntzan, arrazoian, ironian).

- Berrirakurri eta ikasteko bertso-paperek ematen duten ahalbidea.
- Eta batez ere, *taldeko kanturako aukera*.

HERRIRA ITZULIZ

Eta nola txertatzen da guzti hau lan honen gai nagusitzat hartu dudan herriko edo eskualdeko jardunarekin? Nik uste dut bertso-paperean alorrak aurrerabide gehiago duela herri eta eskualde-mailan nazio-mailan baino.

Zer esanik ez, bertso elaboratu edo jarri modura katalogatu ditugun horietan herriko jardunean dabilen bertsolariak lan polita egin dezakeela, horrelako lanak (enbajadak, argotean esanda) gehienbat herri-mailakoak izaten direlako. Herri-mailako hedabideetan ere badago bertso elaboratueterako lekua, eta badira esperientziak ere jadanik, *Arrasate Press*-en adibidez.

Baina interesatzen zaidan alorra bertso-paperena da. Nire ustez, goragoko ataletan aipatu dudan herriko bertso-taldeen edo herri-mailako bertsolari baten ahalbiderik garbienetako bat bertso-paperean alorra jorratzea da. Bertso-paperei ezarri dizkiegun birtute edo ezaugarriak bete-betean dagozkio herri-mailako jardunari.

ESPERIENTZIATXO BAT

Leinzko bertso-eskolan egindako esperientziatxo bat azalduko dut sarrerako adibide gisa. Bertso-paper sorta bat egin eta inguruan zabaltzeko proba egitea okurritu zitzaigun. Gaia, bailaran aktualitatekoa zen: ingelesaren ikasketa. Arrasaten Ahizke izeneko hizkuntz eskola indartsua dago, eta gure bailaran oso zabaldua dago eskola orduetatik kanpora ingelesa ikasteko ohitura ikasleen (eta batez ere beren gurasoen) artean. Gai honetan gurasoak zirikatuz bertso-sorta gordin samar bat egin genuen hamarreko txikian, denon artean bilduta. «Ingelesarenak» izenarekin bataiatu genuen zortzi bertsoko sorta.

Honela zabaldu genituen bertsook:

- Bertso-paperean 1.000 kopia atera genituen, hainbat tokitan uzteko (Arrasate eta Aretxabaletako konfiantzazko tabernatan, eskoletan sorta batzuk...).

- Grabazioa. Gitarra baten laguntzaz grabatu eta 10 kopia atera genituen kasetean. Kasetak, Arrasateko 3 tabernatan, Aretxabaletako 3 tabernatan eta denda batean, eta Almen ikastetxean zinta bana utzi genituen, bertako musika-ekipoetan jar zitzaizen. Esan genezake jende dezentek entzun zituela bertsoak, erdi oharkabean bada ere.
- *Arrasate Press* aldizkarian argitaratu ziren.
- Bertso-paperok bertso-saio batean integratzeko proba egin genuen. Urtero Aretxabaletan egiten den bertso-saioren amaieran, entzule guztiei papera banatu zitzaizen eta gitarraren laguntzaz denok kantatu genituen.

GAIK

Garbi dago herri-mailako zabalkuntza izango duten bertsoak egitekotan, zerbait interesgarria esateko egiten direla. Izan liteke ziririk barregarriena edo gairik serioena, baina une horretan herrian zerbait esan behar du. Beraz, abiaputua guztiz ezberdina da lehiaketetarako egiten diren bertso-paperetatik: ez dira egiten ez norberari ez epaimahaiari gustatzeko asmotik abiatuta.

Nekez izango dute ohiartzun majoa protesta edo maitasun-bertso orokor batzuek. Hori askoz hobeto egiten dute kantari kontsagratu eta abarrek. Baina herriko bertso-paperak bakarrik (ez beste ezerk) lor dezaketena da, kantu hori uneko herriko interes ala morboari lotzea. Horra bertso-pareren pribilegiozko esparrua. Horrek ez du esan nahi gaiak beti arazo lokal puntual bat edo gai lokal orokor bat izan behar duenik. Zentzua izan dezake gai zabalago bat hartzeak ere, nahiz eta eskualdean bakarrik zabaldu (Guggenheim museoa, edo Errealia segundara jaitsi izana).

Laburbilduz, uste dut herrian zabaltzeko bertso-paperak egiten hasteak berez aldatuko duela bertso-paperen gaitegia, bat-bateko jarduna entzulegoak moldatzen duen bezalaxe.

ZABALTZEKO DIRA

Eta badago nola zabaldua.

- *Herri-mailako hedabideetan*. Gero eta errealitate zabalduagoa dira herri-aldizkariak. Irrati eta telebistak ez hain-

beste. Herriko euskaldun guztien buzoietan sartzen den aldizkaria toki pribilegiatua da mota honetako bertso-paparentzat. Alor ederra dago hor lantzeko.

Oraingoz gutxiago zabalduta dauden herri-telebista eta irratiek ere aukera paregabea eskain dezakete. Irratian musikarekin hainbat proba egin daitezke. Telebistan ere bertso-klip txapuzeroak egiteko modukoak dira. Lana da noski. Izan ere, bertso-eskola batean ezin da aspertu.

- *Kalea*. Garai bateko bertso-paperen banaketa ez da idea txarra. Leku eta egun jakinetan bana litezke (jaietan, inauterietan mozorro bidez...), baita bereziki horretarako jarritako egun batean ere. Tabernatan uztea eta hormetan edo kortxoetan itsastea ere izan liteke. Esperientzia polita litzateke marrazki edo ilustrazioekin probatzea, paper bakarra beharrea pleguak egitea, etab.

- *Grabazioak*. Soinu euskarrian bana litezke bertso-paperak. Lehenik, ahal bada instrumentuz lagunduta, txukun grabatu beharko dira bertsoak eta grabaketaren kopia batzuk atera. Tabernetako soinu-aparailua bitarteko egokia da bertso-paperak zabaltzeko. Herri guztietan daude hori gustora egingo luketen tabernak, etengabeko musika zaparradaren erdian noizean behin bertsoak sartuz. Normalean horrelako bertso-paper batzuen moda-iraupena laburra izango da (aste-bete edo hilabete, gaiaren arabera). Lagun eta ingurukoen artean ere bana litezke kopiak.

- *Bertso-saioetan* Herrian edo eskualdean egiten diren bertso-saioetan elementu berri interesgarriak izan litezke bertso-paperak. Jaialdi bat gune egokia da bertso-paperak banatu eta denon artean kantatzeko. Bide batez, uste dut jaialdietan ere ondo datorrela horrelako elementuren bat, jendeari parte harraraziko diona, kantuaren bidez.

- *Taldeko kantua*. Bertso-eskola kantu-gune bat ere bada. Edo izan liteke. Bere bilera eta bertso-afarietan lekua du, edo behar luke, bertso-paperen kantuak. Nire iritzian bertso-paperen gozamen nagusia taldean kantatu ahal izatea da. Lortutako kalitatea ahoan gozatzea.

Taldekoek egindakoaz gain, beste hainbat bertso-sorta kantatzeko gunea ere bada taldea. Aspektu hau gure bertso-esko-

letan galdukea badago ere, berreskuratzeko modukoa dela uste dut.

- Azkenik, posibilitate gisa, produkzio oparoa duen taldeak hor dauka aukera sortak elkartu eta kaseta argitaratzeko. Esperientziak izan dira, eta sumatzen dut hor espazioa bada-goela.

AGURREKOA

Asmamenetik gutxi atera dut paper-sorta honetan. Herri-mailako bertsolaritza errealitatean ezagutu dut, partaide gisa, Bilbon eta gure bailaran. Eta badakit beste hainbat lekutan talde majoak daudela. Hor esperientzia bat dago.

Esperientzia bat dago, eta potentzial izugarria dago. Potentziala, bai orain dauden taldeetan, eta bai taldeetatik kanpo dauden hainbat bertsolari helduetan, bertsolari gazte mordo horretan eta ehundaka gaztetxoetan. Bertsotan gauzak egiteko gogo hori gailurrera edo frustraziora bideratu gabe, herri-mailako bertsolaritza egin behar litzateke. Bertsolaritzaren prestigioa eta arrakasta oso goian dauden honetan, oinarria indartzeko aprobetxatu beharko genukeela iruditzen zait. Baina hori ez da egituren bidez edo parakaidismoz egiten. Herrietan bertan sortu behar da ekimena. Egin litekeena esperientziak eta ideiak zabaltzea da. Horretan hasi nahi nuen lan honekin.